

АРХЕОЛОГІЯ БУКОВИНИ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Тези доповідей VI міжнародного
наукового семінару

м. Чернівці, 16 грудня 2022 року

Міністерство освіти і науки України
Інститут археології НАН України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Науково-дослідний Центр Буковинознавства (Чернівці)
ВГО «Спілка археологів України»

VI міжнародний науковий семінар

**АРХЕОЛОГІЯ БУКОВИНИ:
ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Тези доповідей

м. Чернівці, 16 грудня 2022 р.

Чернівці

2022

ОРГКОМІТЕТ

Добржанський О. В., д.і.н., проф. (*голова*)
Скорейко Г. М., к.і.н., доц. (*заступник голови*)
Моця О. П., д.і.н., проф., чл.-кор. НАН України
Михайлина Л. П., д.і.н., доц., ст.н.с.
Пивоваров С. В., д.і.н., проф.
Рідуш Б. Т., д.г.н., проф.
Чучко М. К., д.і.н., проф.
Возний І. П., д.і.н., проф.
Петраускас О. В., к.і.н., ст.н.с.
Кулаковська Л. В., к.і.н., ст.н.с.
Манігда О. В., к.і.н., н.с.
Ткачук Т. М., к.і.н.
Гуцал В. А., к.і.н.
Руснак О. В., к.і.н.
Прохненко І. А., к.і.н., доц.
Баюк В. Г.
Грига В. В.
Боднарюк М. І.
Романович Т. І.
Калініченко В. А., к.і.н.
Ільків М. В., к.і.н. (*секретар*)

Археологія Буковини: здобутки та перспективи: Тези доповідей VI міжнародного наукового семінару (м. Чернівці, 16 грудня 2022 р.). – Чернівці: Технодрук, 2022. – 156 с.

Тези доповідей наукового семінару присвячені актуальним питанням археології Буковини та сусідніх регіонів. Розглядається проблематика кам'яної доби, епохи палеометалу, раннього заліза, середньовіччя та раннього нового часу, а також історії вивчення, охорони та використання об'єктів археологічної спадщини, музеєфікації старожитностей краю. Результати досліджень представили науковці та краєзнавці з Чернівецької, Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської областей, Києва, Вінниці, Чернігова, Ужгорода, Кам'янця-Подільського (Україна), Сянока (Польща), Сучави (Румунія), Стамбула (Туреччина), Будапешта (Угорщина).

Автори-доповідачі несуть повну відповідальність за точність наведених фактів та дотримання академічної доброчесності.

© Науково-дослідний Центр
Буковинознавства, 2022
© Автори, 2022

З М І С Т

Андроничук В. П. Нові надходження археологічних матеріалів у фонди Чернівецького обласного краєзнавчого музею	8
Акатріні В. М., Акатріні М. М. 400-річчя Хотинської битви в нумізматиці, філателії та геральдиці	9
Apraschivei С. New arguments regarding the utility of a unique prehistoric item	12
Бандрівський М. С. Чи можливим було водне сполучення між басейнами лівих приток Середнього Придністров'я і річковою системою верхів'їв Західного Бугу і Прип'яті..?.....	13
Бандрівський М. С. Про пережитки поганства на правобережжі Середнього Придністров'я до XVII–XVIII століть (за матеріалами кам'яної антропоморфної скульптури на Покутті)	15
Боднарюк М. І. Дослідження поселень трипільської культури на берегах річки Котовець (ліва притока Сірету)	18
Вамуш А. А. Язичницька символіка в жіночих головних уборах населення Буковини в епоху Середньовіччя	20
Виногородська Л. І. Оборонно-сторожові споруди на городищах і замках XIII–XV ст. на Поділлі	22
Возний І. П. Торгівля населення північної частини Буковини з Візантією та Кримом у XII–XIII ст.	25
Горбаненко С. А., Рідуш Б. Т., Ільків М. В. Депозит деталей на знаряддя для обробітку ґрунту з Чорнівки II	29
Гуцал В. А. Дослідження Чернівецького університету Ленківецького городища 1958 р.	33

Драгомирецька О. Г. Посуд трипільської культури поселення Шипинці з колекції Крайового музею – об’єкт досліджень Олега Кандиби	36
Драгомирецька О. Г., Ільків М. В. Матеріали епохи пізньої бронзи з науково-допоміжного фонду Чернівецького обласного краєзнавчого музею	39
Ignătescu S. Octavian Luchian și tezaurul monetar de la Noua Suliță	42
Ільків М. В., Михайлюк В. В., Ємчук В. В. Об’єкти археологічної спадщини на території м. Чернівці: питання кількості та локалізації	43
Ільків М. В., Шевчук Б. В. Бронзовий серп із Коновки на правобережжі Середнього Дністра	45
Калініченко В. А., Михайлина Л. П., Пивоваров С. В. Рідкісний тип ножів із слов’янських поселень райковецької культури на Буковині	48
Калініченко В. А., Пивоваров С. В., Горбаненко С. А. Тезаврації сільськогосподарських знарядь із Рідківецького археологічного комплексу VIII–X ст.: попереднє повідомлення	50
Карпо А. В. Археологічні пам’ятки в околицях с. Топорівці на Буковині	53
Кононенко О. М., Рідуш Б. Т., Поп’юк Я. А. Кам’яна індустрія з місцезнаходження пізньоплейстоценової фауни Зеленів	56
Коржик В. П. Де ж той старовинний город Хмелів?	58
Котовіч П. Н., Миська Р. Г. Захисний упор від середньовічної холодної зброї з фортеці Тустань	61

Куценяк О. Я. Колекція Трипільських пам'яток з с. Молодове та Поливанів Яр Чернівецької обл. у фондах Львівського історичного музею	62
Кушнір І. Б. Повідомлення про археологічні відкриття в україномовній пресі Буковини 20-30-х років ХХ ст.	64
Легета В. П. Відображення археологічних досліджень Цецинського городища у матеріалах ДАЧО	66
Манігда О. В., Короленко Я. Л., Калініченко В. А. Вістря стріл давньоруського часу із зібрання Вінницького обласного краєзнавчого музею	68
Мордовін М. В., Прохненко І. А. Товарна суконна плomba міста Циттау з с. Строїнці Новоселицького р-ну Чернівецької обл.	71
Niculică V. P. Archaeological discoveries in the area of the city of Siret at the end of the 19th century. The contributions of Josef von Gutter and Victor Prelicz	73
Парацій В. М. Замчище в с. Денисів (у контексті археологічного вивчення Ярослава Пастернака)	76
Парацій В. М. Археологічні артефакти з фондів Бережанського краєзнавчого музею: металеве тесло періоду Київської Русі	79
Петегирич В. М. Ріки в історії та археології княжої доби Прикарпаття і Волині	81
Петраускас О. В. Горизонт знахідок 5 століття з Комарова та Бузовиці-1 (про етнокультурну ситуацію в лісостепу між Прутом та Дністром)	85
Пивоваров С. В. Наслідування гюлістанським дирхемам Джанібєка із городища в Зеленій Липі	87
Пивоваров С. В., Грига В. В., Кузик О. П., Калініченко В. А. Дослідження Чорнівського городища у 2019 р.	91

Пивоваров С. В., Калініченко В. А. Скроневе кільце з ажурним плетивом з Чорнівського городища першої половини XIII ст.	94
Преступенко Ю. В. Пам'яткоохоронна діяльність Чернівецького обласного центру з питань культурної спадщини у 2022 році	96
Прохненко К. І. Особливості написання наукових праць на археологічну тематику в сучасному інформативному просторі	99
Прохненко О. Ф., Жиленко М. А. Металеві накладки та застібки книг з замків Закарпаття	101
Рідуш Б. Т. Новий погляд на датування мустьєрського шару палеолітичної стоянки Молодове I	104
Романович Т. І., Панчук А. Г. Рухомий матеріал нового часу з центральної частини м. Чернівці	106
Ротар О. В., Арслан Т. Я., Ільків М. В. Металева посудина-імбрик з фондів Чернівецького обласного краєзнавчого музею	109
Рубанець М. В. Каменотесання у Дорошівцях: витоки і традиції	111
Рубанець М. В., Ільків М. В. Керамічні люльки із сіл Привороки та Ставчани на Буковині	117
Руснак О. В., Ротар О. В. Табличка «Взаємне земське страхування Бессарабської губернії» з Хотина	121
Сандуляк В. О. Цем'янкові розчини в муруваннях Хотинського замку	123
Скорейко Г. М. Технології використання археологічних старожитностей на уроках історії.....	126

Терський С. В., Демський Н. В., Куценяк О. Я. Нова знахідка бронзового ножа гальштатської доби«з полум'яподібною спинкою» в околицях с. Словіти на Львівщині	129
Томенчук Б. П. До питання про архітектурно-просторову організацію розпланування давньоруських городищ Галицько-Буковинського Прикарпаття	130
Федорук А. В., Боднарюк М. І. Тактика «малої війни» на Буковині у період використання готичного обладунку в Європі	134
Черненко О. Є., Луценко Р. М. Дослідження археологічного комплексу у с. Малий Листвен на Чернігівщині	137
Чобан Р. Д. Городище у селі Вербовець Косівського району.....	141
Чучко М. К. Православні муровані храми міжвоєнних Чернівців як об'єкти історико-архітектурної спадщини румунського періоду	143
Шкурідін О. М. Східнослов'янське городище-фортеця поблизу с. Грозинці: п'ять століть історії	147
Яковишина Я. М. Трипільське поселення Рестев (Дністрівка) в урочищі Дністровські Ярки на Буковині	149
ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ	151

*Віталій Калініченко (Чернівці),
Любомир Михайлина (Київ),
Сергій Пивоваров (Львів)*

РІДКІСНИЙ ТИП НОЖІВ ІЗ СЛОВ'ЯНСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ РАЙКОВЕЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ НА БУКОВИНІ

На землях Буковини виявлено понад 160 поселень, городищ, могильників, культових місць, які відносяться до слов'янської райковецької культури VIII-X ст. На багатьох із них проведені стаціонарні археологічні дослідження та ґрунтовні археологічні розвідки й виявлений цінний матеріал, який дозволяє реконструювати господарську діяльність, торгово-економічні зв'язки, духовну культуру та побут місцевого населення.

Практично на кожній пам'ятці, яка вивчалася шляхом розкопок, знайдені залізні ножі. Переважна більшість із них представлена виробами традиційної форми: продовгуватий клинок і вузький черенок, на який насаджувалося дерев'яне чи кістяне руків'я. В місці переходу клинка у черенок розміщені уступи, або гардові потовщення. Такого типу ножі існували й в наступні століття та використовуються й зараз. Разом із тим інколи на пам'ятках слов'ян регіону трапляються ножі із волютоподібними закінченнями, які прийнято відносити до предметів пов'язаних із культовою діяльністю. Ще один тип ножів, про який піде мова, є рідкісною знахідкою на райковецьких пам'ятках краю.

На даний час відомо про дві знахідки таких ножів. Один із них трапився у споруді № 5 городища Ревне II (рис. 1: 2). Його загальна довжина становить 16,4 см. Округлий черенок ножа завершується біконічним навершям. З протилежного боку руків'я поступово переходить у лезо довжиною 5,2 см з прямою спинкою, кінець клинка обламано. На площині навершя помітні чіткі сліди неодноразових ударів. В зв'язку із цим було висловлено припущення, що таке знаряддя використовувалося не тільки як ніж, але й як долото.

Другий, схожий за формою, ніж був знайдений в північно-західній частині слов'янського поселення в Рідківцях (рис. 1: 1). Він має загальну довжину 12,3 см. Клинок ножа завдовжки 8,3 см переходить у округле в перетині руків'я довжиною 4 см. Руків'я, так само як у ножа з Ревного, закінчується навершям у вигляді кульки діаметром 0,5 см. Відмінними рисами даного ножа є прикрашення руків'я декількома перехватами, які відділяють навершя, руків'я та лезо. Кінець леза в ножа також обламаний. Обидва ножі мають спільні складові частини й різняться лише розмірами та елементами оформлення. Очевидно, що функціональне призначення

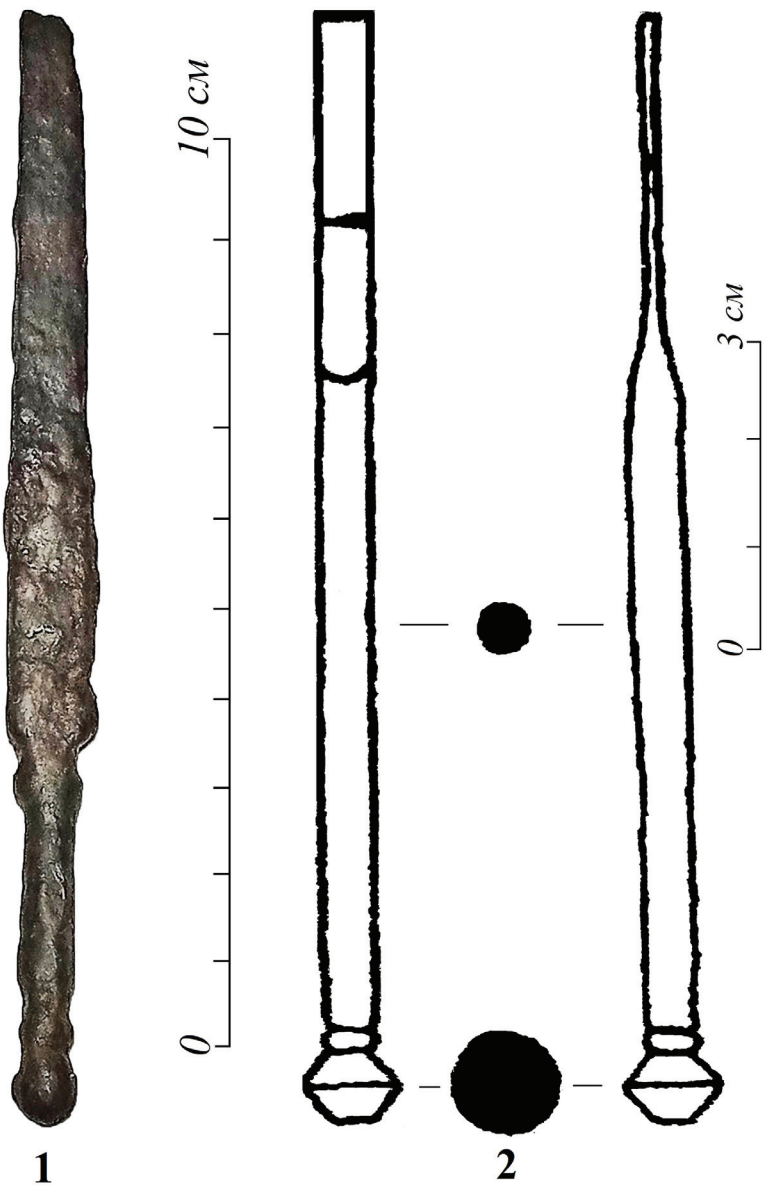

Рис. 1. Залізні ножі з Рідківецького археологічного комплексу (1) та Рєвного (2).

обох виробів було однаковим. Найвірогідніше вони могли використовуватися для пробиття отворів, декорування, інкрустації, нанесення орнаменту тощо на різні м'які матеріали (дерево, кістку, шкіру, сланцеві породи каменю тощо). Прямі аналоги нолам цього типу в слов'янських старожитностях відсутні. Разом із тим близькі за формою залізні знаряддя зустрічаються серед інструментарію ремісників дереворізів та косторізів пізньоантичного, середньовічного та модерного часу. Схожі інструменти відомі за етнографічними матеріалами у різьбярів по дереву (сницарів) й близькі до сучасних ножів-стамесок, ножів-різаків й ножів-доліт.

Важливо відзначити, що ножі знайдені на пам'ятках райковецької культури, які мають високий соціальний статус: городищі племінному центрі та великому ремісничому осередку. Саме там перебувала верхівка племінної та родової аристократії, яка користувалися мистецьки оздобленими виробами. Для задоволення їх потреб працювали ремісники професіонали, які застосовували специфічні інструменти. Очевидно, що знайдені залізні ножі належали фахівцям з різьби по дереву, які прикрашали побутові предмети та виготовляли престижні речі. До речі на слов'янських пам'ятках інколи трапляються залізні елементи різних деревних шкатулок. Їх поверхня найвірогідніше могла бути різьбленою.

Фрагментарність робочих частин у знайдених ножів не дозволяє їх віднести до конкретного типу різьбярського інструментарію (долота, стамески чи різакі). Тому пропонуємо їх називати ножами для різьбярства. Подальше накопичення археологічного матеріалу, пов'язаного із ремеслами та промислами слов'ян дозволить отримати нові дані про їх економічний розвиток.

*Віталій Калініченко (Чернівці),
Сергій Пивоваров (Львів),
Сергій Горбаненко (Київ)*

ТЕЗАВРАЦІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗНАРЯДЬ ІЗ РІДКІВЕЦЬКОГО АРХЕОЛОГІЧНОГО КОМПЛЕКСУ VIII-X ст.: ПОПЕРЕДНЄ ПОВІДОМЛЕННЯ

Важливе значення для вивчення економічної діяльності носіїв райковецької культури мають скарби сільськогосподарських і ремісничих знарядь знайдені в різних частинах ареалу культури. Знахідки подібних тезаврацій відомі й на землях Чернівецької обл., які у VIII-X ст. були заселені слов'янськими племенами тиверців і східних хорватів. Вочевидь, найбільше таких тезаврацій було виявлено на поселенні поблизу с. Рідківці.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Андроничук Валентина Петрівна – старший науковий співробітник відділу археології, історії середніх віків та нового часу Чернівецького обласного краєзнавчого музею.

Акатріні Володимир Михайлович – аспірант Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, почесний краєзнавець України, голова Товариства бібліотекарів Буковини, вчитель історії Багринівського ліцею Кам'янецької сільської ради Чернівецького району.

Акатріні Михайло Михайлович – директор Багринівського ліцею, Чернівецького району, Чернівецької області.

Aparaschivei Constantin – dr., Muzeul Național al Bucovinei (National Museum of Bukovina), Suceava.

Бандрівський Микола Стефанович – доктор історичних наук, старший науковий співробітник відділу археології Інституту українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України, Голова Археологічної комісії НТШ.

Боднарюк Микола Іванович – директор Опришненської ЗОШ I-III ступенів Глибоцької селищної ради, директор Музею археології та етнографії імені Максиміліана Гакмана с. Опришени.

Вамуш Альона Анатоліївна – кандидат історичних наук, завідувач кафедри методики викладання суспільно-гуманітарних дисциплін Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області.

Виноградська Лариса Іванівна – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу давньоруської та середньовічної археології Інституту археології НАН України.

Возний Ігор Петрович – доктор історичних наук, професор кафедри релігієзнавства і теології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Горбаненко Сергій Анатолійович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу археології раних слов'ян Інституту археології НАН України.

Грига Віктор Вікторович – член Чернівецького регіонального підрозділу Всеукраїнської громадської організації «Спілка археологів України».

Гуцал Віталій Анатолійович – кандидат історичних наук, завідувач науково-дослідної лабораторії археології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Демський Назар Володимирович – директор історико-краєзнавчого музею с. Словіта.

Драгомирецька Оксана Георгіївна – завідувачка відділу археології, історії середніх віків та нової історії краю Чернівецького обласного краєзнавчого музею.

Ємчук Володимир Володимирович – начальник відділу охорони і збереження пам'яток архітектури управління охорони культурної спадщини Чернівецької міської ради.

Жиленко Марія Анатоліївна – лектор-екскурсовод Археологічного музею імені Е. А. Балагурі ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Ignătescu Sorin – lector univ. dr., Universitatea «Ștefan cel Mare» Suceava.

Льків Микола Володимирович – кандидат історичних наук, асистент кафедри всесвітньої історії Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, провідний науковий співробітник Чернівецького обласного краєзнавчого музею.

Калініченко Віталій Андрійович – кандидат історичних наук, асистент кафедри всесвітньої історії Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Карпо Андрій Васильович – студент 2 курсу факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Кононенко Олеся Миколаївна – кандидат історичних наук, науковий співробітник відділу «Археологічний музей» Інституту археології НАН України.

Короленко Яна Леонідівна – в.о. завідуючого наукового сектору археології Вінницького обласного краєзнавчого музею.

Коржик Віталій Павлович – кандидат географічних наук, старший науковий співробітник, науковий співробітник Національного природного парку «Хотинський».

Котовіч Пьотр – доктор філософії, науковий співробітник відділу археології Історичного музею в Сяноку (Польща).

Кузик Олег Петрович – член Чернівецького регіонального підрозділу Всеукраїнської громадської організації «Спілка археологів України».

Куценяк Оксана Ярославівна – завідувачка відділом «Музей історії України» Львівського історичного музею.

Кушнір Іванка Борисівна – головний спеціаліст відділу використання інформації документів Державного архіву Чернівецької області.

Легета Валерія Павлівна – головний спеціаліст Державного архіву Чернівецької області.

Луценко Роман Миколайович – провідний науковий співробітник Музею історії Десятинної церкви, м. Київ.

Манігда Ольга Володимирівна – кандидат історичних наук, учений секретар Інституту археології НАН України.

Миська Роман Григорович – кандидат історичних наук, доцент, заступник директора з наукової роботи КЗ ЛОР АДКЗ «Тустань».

Михайлина Любомир Павлович – доктор історичних наук, доцент, провідний науковий співробітник Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника.

Михайлюк Василь Васильович – член Чернівецького регіонального підрозділу Всеукраїнської громадської організації «Спілка археологів України».

Мордовін Максим Вікторович – асистент професора, Університет імені Етвеша Лоранда, Науково-археологічний інститут, м. Будапешт.

Niculică Bogdan Petru – Muzeul Naționalal Bucovinei, Suceava.

Панчук Альона Григорівна – старший науковий співробітник відділу охорони пам'яток історії та культури Чернівецького обласного центру з питань культурної спадщини.

Парацій Володимир Михайлович – старший науковий співробітник Бережанського краєзнавчого музею (Тернопільська область).

Петегрич Володимир Михайлович – науковий співробітник відділу археології Інституту українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України.

Петраускас Олег Валдасович – кандидат історичних наук, завідувач відділу археології ранніх слов'ян Інституту археології НАН України.

Пивоваров Сергій Володимирович – доктор історичних наук, професор.

Поп'юк Яна Анатоліївна – кандидат географічних наук, асистент кафедри фізичної географії, геоморфології та палеогеографії Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Преступенко Юрій Володимирович – директор Чернівецького обласного центру з питань культурної спадщини.

Прохненко Ігор Анатолійович – кандидат історичних наук, доцент кафедри археології, етнології та культурології ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Прохненко Катерина Ігорівна – студентка магістратури факультету суспільних наук ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Прохненко Олена Федорівна – завідувач сектору Головної читальної зали Наукової бібліотеки ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Рідуш Богдан Тарасович – доктор географічних наук, кандидат історичних наук, професор, завідувач кафедри фізичної географії, геоморфології та палеогеографії Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Романович Тетяна Іванівна – завідувач відділу охорони пам'яток історії та культури Чернівецького обласного центру з питань культурної спадщини.

Ротар Оксана Василівна – заступник директора з наукової роботи Чернівецького обласного краєзнавчого музею.

Рубанець Микола Васильович – генеральний директор Державного архіву Чернівецької області.

Руснак Олександр Валерійович – кандидат історичних наук, асистент кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Сандуляк Віктор Олексійович – завідувач науково-дослідного відділу Державного історико-архітектурного заповідника «Хотинська фортеця».

Скорейко Ганна Михайлівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, директор Науково-дослідного Центру Буковинознавства (м. Чернівці).

Taha Yasin Arslan – Dr., Assistant Professor at İstanbul Medeniyet University, Research Associate at University of Oxford.

Терський Святослав Володимирович – доктор історичних наук, провідний науковий працівник сектору археології Львівського історичного музею, професор кафедри історії, музезнавства і культурної спадщини Національного університету «Львівська політехніка».

Томенчук Богдан Петрович – завідувач кафедри етнології та археології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, керівник Галицької археологічної експедиції.

Федорук Андрій Васильович – кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник відділу археології, історії середніх віків та нової історії краю Чернівецького обласного краєзнавчого музею.

Черненко Олена Євгенівна – кандидат історичних наук, доцент національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка.

Чобан Роман Дмитрович – краєзнавець, вчитель географії Джурівського ліцею Снятинської міської ради Івано-Франківської області.

Чучко Михайло Костянтинович – доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Шевчук Борис Васильович – краєзнавець, с. Мошанець.

Шкурідін Олександр Миколайович – член Чернівецького регіонального підрозділу Всеукраїнської громадської організації «Спілка археологів України», член Національної спілки краєзнавців України.

Яковишина Яна Миколаївна – кандидат історичних наук, науковий співробітник відділу археології Інституту українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**АРХЕОЛОГІЯ БУКОВИНИ:
ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Тези доповідей VI міжнародного наукового семінару

м. Чернівці, 16 грудня 2022 р.

Комп'ютерна верстка – ***В. А. Калініченко***

*На обкладинці: поштівка із зображенням руїн
Цецинського замку в Чернівцях (XIX – початку XX ст.),
скляний кубок з майстерні склороба в Комарові
(дослідження 2021 р. Комарівської експедиції Інституту
археології НАН України, керівник – О. В. Петраускас),
зразки керамічного посуду трипільської культури поселення
Шипинці з колекції Крайового музею в Чернівцях.*

